

Škarpová, Marie

K literárnímu životu v českých zemích druhé poloviny 17. století : strategie katolizace nekatolické hymnografie v Kancionálu českém M.V. Šteyera

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. V, Řada literárněvědná bohemistická. 2005, vol. 54, iss. V8, pp. [75]-89

ISBN 978-80-210-4397-8

ISSN 1213-2144

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/104961>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MARIE ŠKARPOVÁ

**K LITERÁRNÍMU ŽIVOTU V ČESKÝCH ZEMÍCH DRUHÉ
POLOVINY 17. STOLETÍ – STRATEGIE KATOLIZACE
NEKATOLICKÉ HYMNOGRAFIE V *KANCIONÁLU ČESKÉM*
M. V. ŠTEYERA**

Jako specifikum katolicky profilovaného *Kancionálu českého* (1. vyd. 1683) jezuitu Matěje Václava Šteyera bývá v literárním dějepisectví už od druhé poloviny 19. století (JIREČEK: 37) zdůrazňován jeho podíl na uchování českých hymnografických skladeb nekatolického původu (JAKUBEC: 903; HRABÁK: 457; ŠKARKA: 290; MALURA: 25; PETRBOK: 642). Analýza písňového repertoáru Šteyerova zpěvníku z hlediska jeho konfesijního původu potvrdila, že zastoupení nekatolických písní je skutečně v *Kancionálu českém* nezanedbatelné – nekatolická hymnografie tvoří třetinu celého zpěvníku (tj. téměř 400 z celkového počtu tisíce písní). Konkrétně Šteyer do svého písňového svodu zařadil především skladby utrakvistické (cca 160 písní) a bratrské provenience (cca 130 písní), v menší míře pak duchovní písně vytvořené v luteránském prostředí (více jak šest desítek skladeb).¹

V kontextu literárního provozu Šteyerovy doby i české katolické kancionálové tradice se může toto převzetí téměř 400 nekatolických (tj. v dobovém rekatolizačním diskurzu „kacířských“) duchovních písní do katolicky profilovaného zpěvníku zdát na první pohled něčím naprosto neobvyklým. V pobělohorských Čechách předšteyerovské doby byla totiž opakovaně vydávána přísná cenzurní opatření, jež zakazovala tisknout bez povolení cenzorů, přikazovala prohlídky tiskáren, skladů a obchodů knihkupců i „podezřelých“ soukromých domů a zavedla ostrý dohled nad prodejem knih na ulicích a jarmarcích (HOMEROVÁ: 21 – 24). Cílem těchto opatření bylo úplné odstranění nekatolické knižní produkce včetně zpěvníků i zákaz zpěvu „kacířských“ písní.² Navíc se předchozí česká katolická kancionálová produkce přelomu 16. a 17. století nekatolickému písňovému

---

¹ Srov. též DUCREUX 2001: 50.

² Srov. nařízení královského listu ze dne 14. 3. 1651, podle kterého mělo být zpívání kacířských písní potrestáno vězením a v případě opakování přestupku měla následovat i přísnější opatření (HOMEROVÁ: 23). Obdobný postup je sledovatelný i v první polovině 18. století

repertoáru úzkostlivě vyhýbala, resp. tolerovala pouze staré české předreformační (utrakvistické) skladby (KOPECKÝ: 51 – 52). I z těchto důvodů bylo ono „masivní“ zařazení nekatolických písní do Šteyerova zpěvníku hymnologickým bádáním považováno za průkopnický počín (naposledy MALURA: 25).

Pobělohorskou katolickou koncepcí českého domácího literárního, resp. hymnografického provozu se ovšem zřejmě příliš nedařilo uvádět do praxe (srov. též fakt opakování cenzurních nařízení). Ač výnosy z 20. – 60. let 17. století nařizovaly předběžnou cenzuru u všech knih vydávaných českými tiskaři, drtivá většina hymnografických tisků, které pro dané období *Knihopis* eviduje, byla vytištěna bez imprimatur či approbace. K. Homerová na základě své analýzy českých písňových tisků, jež byly vydány v daném období, konstatuje, že „zpěvníky a kancionály nepodléhaly systematické cenzuře a většinou obdržely (cenzurní) povolení až v případech, kdy byly vydány s přímou podporou určitého představitele, ať již církevní nebo světské vrchnosti“ (HOMEROVÁ: 35) Dále je nutné zdůraznit, že nekatolický písňový repertoár byl v pobělohorských českých zemích předšteyerovského období šířen nejen prostřednictvím exulantských či předbělohorských nekatolických tisků. Utrakvistické písně začlenili do svých zpěvníků, potažmo do českého katolicky profilovaného kancionálového kánonu již první sestavovatelé katolických písňových svodů Jan Rozenplut (1601) a Jiřík Hlohovský (1622) (srov. výše). V určité míře ovšem byly v pobělohorských českých zemích předšteyerovského období distribuovány i bratrské a především luteránské písně, a to i prostřednictvím katolických rukopisných zpěvníků³ a písňových letáků,⁴ a dokonce i v rámci anonymních katolických tištěných písňových svodů z let 1631 a 1642, opatřených cenzurními schváleními.⁵ M. V. Šteyer tedy rozhodně nebyl prvním českým katolickým editorem, který svým kancionálem zpřístupnil nekatolickou písňovou tvorbu, i když tak učinil ve větší míře než jeho předchůdci.

Domníváme se tedy, že nelze interpretovat zařazení nekatolických písní do katolického *Kancionálu českého* poukazem na Šteyerovo úsilí o znovuoživování nekatolické hymnografické tvorby (HRABÁK: 457) či na jeho náboženskou snášenlivost (pojímanou téměř v duchu novodobého ekumenismu – ŠKARKA: 290). Šteyerovo zařazení nekatolických skladeb do *Kancionálu českého* nelze

– Antonín Koniáš zařadil do svého *Klíče* (1729, 1749) podrobný seznam náboženských písní, které je nutné opravit nebo škrtnout (DUCREUX 1994: 69).

³ Např. v rukopisných zpěvnících Jana Klabíka a Matyáše Devotyho ze 70. let 17. století, ač jsou oba výslovně označeny jako katolické, jsme našli dvě desítky nekatolických (především luteránských, ale také bratrských, příp. utrakvistických) skladeb, jež nebyly až do prvního vydání Šteyerova zpěvníku vytištěny v žádném českém katolickém kancionále.

⁴ Např. se podařilo doložit šest písní luteránské proveniencí, které byly v pobělohorských českých zemích ještě před prvním vydáním Šteyerovy hymnografické antologie šířeny prostřednictvím písňových letáků.

⁵ Tyto zpěvníky mimo katolického a starého utrakvistického písňového repertoáru (ŠKARKA: 246) obsahují i více jak desítku českých duchovních písní bratrského či luteránského původu. (Na tuto skutečnost, která doposud byla českou hymnologií opomíjena [přesnou analýzu repertoáru daných zpěvníků dodnes postrádáme], nás upozornil rozbor písňového repertoáru *Kancionálu českého*.)

chápat jako pokus o jejich oživení, resp. znovuzavedení do hymnografického života českých zemí, ale spíše jako reakci na jejich dobovou oblibu a skutečný oběh v českých zemích, jenž se pravděpodobně dál i pomocí jiných médií, než byly tištěné kancionály. Šteyer nebyl propagátorem české nekatolické hymnografie v pobělohorských Čechách, ale spíše promyšleně reagoval na skutečnou podobu českého hymnografického života své doby.

Vstřícný postoj M. V. Šteyera i ostatních českých katolických kancionálových tvůrců k nekatolické písňové produkci ostatně nebyl ve středoevropském raně novověkém hymnografickém životě zřejmě ničím výjimečným. Např. ve slovenském katolickém zpěvníku *Cantus Catholici*, vydaném jezuitou Szölösym r. 1655, mj. nalezneme také písně nekatolického původu, např. luteránské skladby z Třanovského *Cithary sanctorum* (RUŠČIN: 12). Velmi obdobná situace je patrná též v německojazyčném (zvláště jihoněmeckém a rakouském) katolickém hymnografickém životě dané doby. Také katolická církev v Německu se ostře distancovala od protestantského písňového repertoáru (srov. např. prohlášení augšpurské synody z r. 1567, ve kterém se nařizuje odstranění písní „heretiků“, i kdyby byly díky krásným melodiím a zbožnému obsahu sebevíc oblíbené, a dovolují se zpívat v národním jazyce pouze staré katolické písně – MGG: 1151). Zároveň si však uvědomovala důležitost lidového duchovního zpěvu jako účinného misi-onářského prostředku,⁶ a proto iniciovala – v reakci na bohatou protestantskou hymnografickou tvorbu ve vernakulárním jazyce – vydávání vlastních zpěvníků. Německé katolické zpěvníky 16. století však vedle nové katolické písňové produkce přinášely také podstatné množství protestantských duchovních písní, pouze s případnými věroučnými úpravami jejich textové složky (MGG: zvl. 110 – 115 a 1150 – 1155). Totéž lze konstatovat i v případě rakouských protireformačních zpěvníků. Nedílnou součástí jejich repertoáru jsou písně protestantského původu, přejaté buď ve zcela věrné podobě, nebo s katolizujícími úpravami textů. Příkladem velké závislosti na protestantském písňovém repertoáru může být jezuitský zpěvník *Davidische Harmonie*, vydaný ve Vídni r. 1659 – z celkového počtu 115 písňových textů jich je plných 74 luteránského původu. Podle předmluvy je přítomnost takového množství protestantských písní v tomto kancionálu záměrná – má se jednat o vstřícný krok k protestantům, kteří konvertovali ke katolictví. Rakouští sestavovatelé katolicky profilovaných kancionálů se tedy nekatolického písňového repertoáru nevzdávají ani v průběhu 17. století, tj. poté, co byla německojazyčná hymnografie obohacena o četné písně katolických hymnografů (PRABL).

I přes dílčí výsledky k dané problematice můžeme konstatovat, že Šteyerova tolerance k písním nekatolické proveniencie není – nahlížíme-li ji v kontextu českého katolického předšteyerovského hymnografického provozu i v kontextu středoevropského katolicky profilovaného hymnografického života – nijak výjimečná ani novátorská, ale jeví se jako víceméně běžný editorský postup katolického

⁶ Srov. prohlášení jezuity Conzenia, že Luther přivedl do záhuby více duší svými písněmi než svými spisy a svým učením (MGG: 1150).

(jezuitského) sestavovatele zpěvníku duchovních písní ve střední Evropě raného novověku. Stále však zůstává nezodpovězena otázka, pomocí jakých strategií M. V. Šteyer včlenil nekatolickou hymnografii do katolického zpěvníku, potažmo do katolicky profilovaného kánonu českých duchovních písní.

Než se na ni pokusíme nalézt odpověď, považujeme za nutné alespoň rámcově – tak, jak nám to dovolí dosavadní stav bádání – naznačit, jak se s touto skutečností (přejímáním písní jiných konfesí, příp. s péčí o věroučnou čistotu shromážděného repertoáru) vypořádali předšteyerovští sestavovatelé českých kancionálů. Přejímání (především starých) písní vytvořených hymnografy jiného vyznání bylo poměrně běžnou záležitostí již v předbřlohorském českém hymnografickém životě a kromě přímých výpovědí (srov. předmluvu luteránského zpěvníku z r. 1620, v níž jeho sestavovatelé vysvětlují, proč se uchýlili také k „osobování prací cizích“) o tom především svědčí skupina českých duchovních skladeb nadkonfesijního rozšíření, které nalezneme v kancionálech nejrůznějších vyznání. Při vytváření hymnografických svodů bylo též v českých zemích střední doby poměrně běžné zasahování editorů do shromážděných písňových textů, příp. i do jejich melodií. Někteří sestavovatelé českých písňových svodů pak v předmluvách svých zpěvníků na tuto skutečnost nejen upozorňují, ale také ji blíže upřesňují – rozlišují mezi textovými úpravami, které byly vynuceny věroučnými důvody, a zásahy do slovesné či hudební složky písní, které byly motivovány potřebami stylistického či estetického charakteru.⁷ Větší důraz byl přitom kladen na úpravy, které zajistily věroučnou nezávadnost shromážděných písňových textů; prohlášení o „spravení podle Božího slova“ nebo o „přehlédnutí“ a „zproštění neřesti“ se objevuje již na titulní straně zpěvníků (srov. Závorkův zpěvník, Hlohovského kancionál, anonymní *Kancionál* z r. 1620 či bratrské písňové svody) a této problematice byl také věnován velký prostor v předmluvách písňových svodů (viz především vydání bratrského zpěvníku z let 1561 a 1615, Závorkův kancionál, Rozenplutův zpěvník či Třanovského *Citharu sanctorum*). Nezodpovězenou otázkou však zůstává, nakolik tato proklamativní prohlášení v jednotlivých případech odpovídala skutečnosti, zda a v jaké míře byly shromážděné písňové texty podrobovány věroučné cenzuře, příp. které části shromážděného repertoáru se tyto „opravující“ zásahy týkaly.

Velký impuls k péči o věroučnou správnost písňových textů v českém prostředí představovala teologická polemika jezuitů Václava Šturma s jednotou bratrskou, vedená v posledních desetiletích 16. století, a sice především jeho spis *Rozsouzení a bedlivé uvážení velikého kancionálu* (1588) a jeho pokračování *Odpověď slušná a důvodná na velmi hánlivou a rouhavou obranu kancionálu bratrského* (1590). V nich se Šturm zaměřil na analýzu bratrských písňových textů z hlediska jejich ideové stránky a vytkl českým bratřím, že 1.) „v tom kancionálu mají mnohé písně bludné, ano i Bohu rouhavé“, 2.) „některé pyšné, všetečné, vrtkavé i bouřlivé“. (Reakcí na tyto Šturmovy výtky pak mj.

⁷ Asi nejpřehlednější je upozorněno na obojí typ písňových úprav v předmluvě *Písní duchovních evanjelitských* z r. 1615: „Jsout' pak napraveny nejedny věci, a to vše podlé Božího slova i potřeby vlastní: nebo i smysl některých sentencí a slov zatemnělý byl; též slova některá nezpůsobná i způsob mluvení nynějšímu věku neobyčejný; někde rytmové neforemní; melodye neb noty některých písní nesnadné, takže se jich všude a ode všech užívati nemohlo, protož to napraveno...“

byla další, opravená redakce bratrského zpěvníku.) Pro českou katolickou kancionálovou produkci a její ideologickou koncepci však největší inspiraci představoval třetí bod Šturmovy polemiky. V něm tento bojovný jezuita zpochybnil starobylost a původnost bratrského repertoáru duchovních písní tím, že na konkrétním příkladu názorně ukázal, že inspiračním pramenem bratrské hymnografie byly středověké latinské hymny, a následně obvinil české bratry, že „staré písně zfalšovali a zcizoložili a z mnohých písní starých dobrých a katolických nových zlejš, bludných a pikhartsých nadělali“.

Tuto Šturmovu tezi následně využívali čeští katoličtí sestavovatelé zpěvníků (kteří neměli na sklonku 16. století k dispozici na rozdíl od jiných konfesí ani silnou tradici skládání duchovních písní ve vernakulárním jazyce, ani vlastní bohatý repertoár) jako hlavní argument pro tvrzení o starobylosti katolické hymnografie a jako důkaz odvozenosti reformační písněvé tvorby. Zároveň tato teze umožnila ideologickou rehabilitaci starého českého písněvého repertoáru v katolickém hymnografickém provozu, protože umožnila interpretovat „katolizující“ zásahy do nekatolických písněvých textů jako jejich „očistění“ či návrat k prvotnímu stavu. V přímém odvolání se na Šturmovu polemiku koncipoval svůj vyhraněně katolický zpěvník Jan Rozenplut. Ve své předmluvě ujišťuje, že „ve vši pak té jakékolivěk práci to se nejvíce [...] ušetřovalo, aby se v této knize neřkouc píseň celá, vrstva řádku aneb řádek, ale ani nejmenší slovkó nenacházelo, které by jednosvornému církvi veřejné učení na odpor býti a upřímného čtenáře rozpáčiti a víru jednosvornou nějakým zlým aspoň nadšením naprziniti mohlo [...]“. V případě „starodávních písní“ pak zdůrazňuje, že „jestli kde shledáno bylo, že od potomkův bez hodné příčiny zjinačené byly, podlé starožitnosti napravené“ byly. V předmluvě i dedikaci *Kancionálu* pak Rozenplut vytváří dvojice antonym staré x nově, pravé x falešné, jednotné x nejednotné, katolické x kacířské, které chápe jako synonymní; zaměřuje se tedy především na obhajobu původnosti katolického učení, a tedy i katolické hymnografie a diskreditaci protestantské věrouky, potažmo protestantské písněvé tvorby. Tu pojímá jako odvozenou a jako součást heretické hymnografie, kterou sleduje v celých dějinách křesťanství, a zároveň upozorňuje na „pravověrné“ hymnografy, kteří tyto heretické písně „očistřovali“. Vytváří tak protikladné dvojice kacířských a pravých (opravujících) hymnografů (Pavel Samozatenus Kacíř x správčové církve; Burdisanus Kacíř x Efremský; ariáni x Jan Chrysostomus; obecně pak „novotníci“ x „pobožní a učení lidé“), implicitně též dvojici bratrský „Kazionál“ (Rozenplut zde přejímá Šturmovu tezi o bratrském „převracení“ starobylostí písní) x Rozenplutův *Kancionál*. Totéž pojetí, i když jen ve velmi stručné podobě, nalezneme také v Hlohovského *Písních katolických*. Tento zpěvník nemá předmluvu ani dedikační text, v jeho titulu je však zdůrazněno, že obsahuje písně „s mnohou a bedlivou snažností nežli kdy prvě sebrané, přehlídnuté, neřesti zproštěné, starobylostí pobožnosti navracené“.⁸

⁸ S tezí o kacířském „zfalšování“ starobylostí českých písní a jejich následném očistění k původnímu stavu se setkáme ještě v předmluvě J. I. Dlouhovského k Holanovu kancionálu (1693, do tisku však připraven již r. 1685). I když se koncepcí tohoto zpěvníku i skladba jeho písněvého repertoáru od moravských kancionálů počátku 17. století zřejmě v mnohém odlišuje (tuto hypotézu bude muset teprve potvrdit analýza daných písněvých svodů, jejich sestavovatelé mají pod pojmem „starobylost“ píseň pravděpodobně na mysli jinak vymezenou část hymnografického repertoáru), přece jen Dlouhovský při obhajobě starobylostí české hym-

Určitý protiklad k moravským kancionálům z počátku 17. století zřejmě představovaly české katolické zpěvníky první poloviny 17. století. Olomoucké písňové svody Jana Rozenpluta (1601) a Jiříka Hlohovského (1622) ve svých úvodních pasážích velmi výrazně proklamují svou katolicitu a ostře se vyhraňují proti české nekatolické písňové produkci, jejíž existenci nikterak nezamlčují, a tento odmítavý postoj se promítl i do skladby jejich repertoáru, v němž nalezneme kromě katolických skladeb zřejmě jen písně utrakvistického původu (srov. výše).^{8a} Naproti tomu anonymní katolické zpěvníky pražských tiskařů Sessia (1631) a Šípaře (1642), resp. zpěvníček vytištěný u Ludmily Šípařové (1652) svou konfesijní příslušnost explicitně vůbec neformulují, o konfesijní rozrůzněnosti české hymnografie se nezmiňují, a neřeší tedy teoreticky ani otázku věroúčinných oprav shromážděných písňových textů. I přes udělené církevní schválení však do nich byly zařazeny – jak naznačily naše dílčí analýzy – také nekatolické písně.

M. V. Šteyer zvolil ve srovnání s pořadatelem předchozích českých katolických písňových svodů ve vztahu k české nekatolické hymnografii vlastní argumentační strategii. Ta se zdá být určitým kompromisem mezi oběma výše naznačenými přístupy českých katolických kancionálových editorů první poloviny 17. století. I v případě Šteyerova zpěvníku je jedním z jeho základních aspektů katolicita, i když tento pojem v úvodních teoretických pasážích *Kancionálu českého* nalezneme poměrně zřídka. Slůvku „katolický“ se totiž zcela vyhýbá titulní list zpěvníku (zde je *Kancionál český* určen „pobožným křesťanům českého jazyka užívajících“) i dedikace jeho prvního vydání arcibiskupu Valdštejnovi (zde se hovoří pouze o „pravé víře“ a o tom, že zpěvník chce sloužit „rozmožnění pobožnosti v českém národu“). Katolická profilace Šteyerova zpěvníku je však i přesto zřejmá a je také v daném textu sice stručně, ovšem zároveň zcela explicitně formulována v samotném závěru předmluvy k jeho prvnímu vydání. V ní totiž jeho editor striktně odmítá jakýkoli pokus o nekatolický výklad jím shromážděných českých duchovních písní:⁹ „Naposledy ohlašuji se před tebou, laskavý čtenáři, a přede

---

nografie, jejíž pravověrnost zaštiťuje mj. sepětím nejstarších českých duchovních písní s českými svěťci (píseň *Hospodine, pomiluj ny* připisuje sv. Vojtěchu, svatováclavský chorál pak Arnoštu z Pardubic), volí stejnou argumentační strategii. Upozorňuje na následné „převrácení“ a „zfalšování“ původně pravověrných českých duchovních písní kacíři a „odřezánci“. Jestliže se však Rozenplut stylizoval do role oprávněného „zfalšovaných“ písní, pak Dlouhoveský o více jak půl století později už jen konstatuje, že tyto písňové texty „tato léta posloupně ponapravené jsou“.

^{8a} Podrobně koncipován byl též anonymní kancionálník neb *Písně katolické*, vydaný zásluhou klatovské jezuitské koleje r. 1639, i Bridelovy *Jesličky* (1658). Kromě katolických duchovních písní totiž obsahují pouze starou hymnografickou produkci. Na druhou stranu se však od katolických zpěvníků moravské provenience odlišují naprostou absencí jakéhokoli vyhraňování se vůči české katolické hymnografii.

⁹ Toto prohlášení však nalezneme pouze v předmluvě prvního vydání Šteyerova zpěvníku. V dalších vydáních bylo zřejmě jakožto nadbytečné vypuštěno. Už v dedikaci k druhému vydání *Kancionálu českého* stojí, že „se ukazuje dobrá naděje, že snad také jiní národové slovanského jazyka užívající k poznání pravé katolické víry pomalu přivedeni a rovně též pobožných křesťanských zpěvů žádostivi budou...“ – zde je tedy nepřímým způsobem konstruována úplná souvztažnost pojmů „česká“ / „katolická“ / „duchovní píseň“.

všemi katolickými křesťany, že všemu tomu, což se v písních v tomto *Kancionálu* obsažených zavírá, nejináč rozumím, než tak, jak svatá římskokatolická církev vždycky učila a učí; a kdyby kdo některou píseň neb slova na nějaký jiný smysl potahoval a vykládal neb učil, že by se nětco nejmenšího po nekatolicku rozuměti mělo, to všecko jako bludné, duším škodné a mé vůli i smyslu napříč odporne zamítám a žádným způsobem toho trpěti nechci...“

Český jezuita se však nikde nezmiňuje o konfesijním původu jím shromážděných písní. Také zcela zamlčuje existenci nekatolických vyznání v předbělohorských českých zemích, a tedy i existenci české nekatolické hymnografie. Na tento fakt pouze nepřímou a v náznacích naráží, když v předmluvě k prvnímu vydání svého zpěvníku hovoří o „prvních v Čechách křesťanech, dokud ještě katoličtí byli“ nebo když v dedikaci druhého vydání *Kancionálu českého* konstatuje, že „se málo nachází katolických českých kancionálů“. V předmluvě k prvnímu vydání svého písňového svodu vymezuje pouze počátek českého hymnografického života, který líčí v idealizované podobě jako jakýsi hymnografický zlatý věk a zdůrazňuje jeho katolicitu; o skládání českých duchovních písní, o zakládání literátských bratrstev i o všeobecně rozšířeném zvyku zpívání „pobožných písní“ v každodenním životě se zmiňuje pouze v souvislosti s „prvními v Čechách křesťany, dokud ještě katoličtí byli“. O dalších osudech české hymnografie však Šteyer mlčí. Svým opakovaným voláním po obnově „přepěkného starého obyčeje“ zpívání (nijak blíže konfesijně nespecifikovaných) českých duchovních písní naopak implicitně konstruuje představu hymnografické přerývky v českých zemích, kterou se snaží pomocí svého zpěvníku odstranit.¹⁰ Díky této strategii mlčení je tedy prohlášení o věroučném „přehlednutí“ shromážděného repertoáru, natož teze o potřebě očisty „zfalšovaných“ a „zcizoložených“ českých písňových textů, které používali předchozí sestavovatelé katolických zpěvníků, nepotřebné. Čtenář úvodních pasáží Šteyerova zpěvníku může naopak nabýt dojmu, jako by ani nebylo třeba zpěvník českých duchovních písní blíže konfesijně specifikovat, jako by o konfesijní příslušnosti českých duchovních písní nebylo pochyb.¹¹

¹⁰ Viz závěrečnou pasáž předmluvy k prvnímu vydání *Kancionálu českého*, která byla poté v rozšířené podobě opakována v úvodní části dedikace jeho druhého vydání. (V obou případech je dané tvrzení hlavním argumentem pro objasnění toho, proč byl *Kancionál český* vůbec sestaven.)

¹¹ Stejnou strategii Šteyer využil i v případě charakteristiky českého hymnografického provozu, konkrétně praxe literátských bratrstev. V předmluvě k prvnímu vydání svého kancionálu totiž nepřímou spojil literátská bratrstva s Čechy, „dokud ještě katoličtí byli“, tj. interpretoval je jako hymnografickou praxi vlastní katolické církvi a zdůraznil její starobylost. Výraznější formování českých literátských bratrstev je ovšem muzikologií kladeno až do průběhu 15. a 16. století, a to „zejména tam, kde se vlivem zásadních proměn náboženského života (tedy např. působením husitství a reformace) změnila podmínky pro uplatnění a provádění církevní hudby“ (SCHK: 518). Literátská bratrstva v předbělohorských českých zemích tedy nebyla vázána na jedno vyznání, ale jsou registrována literátské kúry utrakvistické, katolické, evangelické i bratrské, přičemž většina literátských bratrstev vznikla v utrakvistickém prostředí. Šteyer tedy záměrně zcela přivlastnil tradici literátských kúr katolické církvi, stejně jako to učinil v případě staré české písňové tvorby.

M. V. Šteyer ovšem neméně promyšleně provedl i samotný výběr nekatolických písní pro svůj zpěvník. Společnou vlastností původem nekatolické hymnografické produkce, jež byla začleněna do *Kancionálu českého*, totiž je, že je z drtivé většiny hymnografií „starobylou“, tj. pochází z doby předbělohorské.¹² Opakované záznamy velké části z dané skupiny nekatolických písní v různých předšteyerovských hymnografických médiích různé konfesijní příslušnosti pak svědčí o jejich oblíbě a nadkonfesijním rozšíření v českém hymnografickém životě už před vydáním *Kancionálu českého*.¹³ Šteyer tedy ve svém zpěvníku otiskl především nekatolické písňové texty všeobecně oblíbené, jež byly v mnoha případech také přejímány do kancionálových svodů většiny náboženských vyznání českých zemí raného novověku, a u nichž tedy bylo daným způsobem rozrušováno sepětí s konkrétní konfesí a staly se v určitém smyslu „obecným“ majetkem českého etnika. Zařazení tohoto nekatolického písňového repertoáru, tj. těchto starých (předbělohorských) duchovních písní do *Kancionálu českého* je pak na teoretické rovině implicitně interpretováno jako pokus o oživení prvotního pravověrného ideálního stavu české hymnografie.

Tato strategie mlčení, vize soudobého úpadku českého hymnografického života a pokusu o jeho překonání návratem k prvotnímu pravověrnému zlatému věku tedy Šteyerovi umožnily zakrýt onu velmi choulostivou skutečnost, že drtivá většina (jazykově) české hymnografické produkce 15. století – počátku 17. století je nekatolické (utrakvistické, bratrské, luteránské, ...) provenience. Díky výše popsaným textovým strategiím byla naopak v jeho podání česká hymnografie implicitně spjata s katolickou konfesí, a tedy ospravedlnila začlenění veškerého starého, z převážné většiny nekatolického písňového repertoáru do katolicky profilovaného zpěvníku.

V rovině ediční práce byl ovšem pořadatel *Kancionálu českého* postaven též před úkol jakékoli stopy nekatolické věrouky v písňových textech odstranit, pří-

¹² Šteyerem shromážděné písně bratrského původu jsou až na dvě výjimky skladbami vzniklými v 16. století, bohatou bratrskou hymnografickou produkcí 17. století (předbělohorskou i pobělohorskou exilovou) tedy Šteyer při sestavování svého písňového svodu zcela ignoroval. Podobná situace je i v případě utrakvistických skladeb – v případě hymnografické tvorby podobojí ovšem nutno zdůraznit, že její kvantitativní i kvalitativní těžiště spočívá v 16. století a od počátku století 17. spíše stagnovala (ŠKARKA: 199). Luteránská hymnografie má ve srovnání s hymnografií českých bratří a podobojí v českém prostředí nejkratší tradici (formuje se až od 70. let 16. století – ŠKARKA: 200) a zřejmě i z tohoto důvodu je její zastoupení v *Kancionálu českém* nejskromnější. Nejvíce luteránských písní včleněných do Šteyerova písňového svodu pochází z anonymní luteránské hymnografické antologie z r. 1620. Skromně, ale přesto je však ve Šteyerově zpěvníku zastoupena i písňová tvorba z exulantské *Cithary sanctorum* luterána Jiřího Třanovského (podařilo se nám identifikovat tři písně).

¹³ Téměř všechny bratrské písně, které Šteyer do svého zpěvníku vybral, byly v předšteyerovském hymnografickém životě šířeny také hymnografickými médii jiných konfesí a totéž platí i o vztahu *Kancionálu českého* k utrakvistické písňové tvorbě. Poněkud odlišným případem je luteránská hymnografie ze Šteyerova zpěvníku – u více jak jedné desítky skladeb *Kancionálu českého* jsme našli jejich jediný předchozí záznam pouze v anonymním luteránském *Kancionálu* z r. 1620 (na okraj podotýkáme, že vazby mezi těmito dvěma velkými hymnografickými antologiemi se uvedeným případem zdaleka nevyčerpávají).

padně je nahradit diskursem katolickým. Přestože Šteyer o věroučně motivovaných zásazích do jím shromážděných písňových textů nikde nehovoří, srovnání předšteyerovských záznamů nekatolických skladeb s jejich otištěním v *Kancionálu českém* prokázalo, že v některých případech jejich slovesná složka prošla určitými úpravami. Jednalo se převážně o drobné¹⁴ zásahy abreviační a substituční, při kterých byla z hlediska katolické věrouky „závadná“ pasáž vypuštěna, příp. nahrazena textem „nezávadným“, a o postupy amplifikační, kdy byl příslušný text obohacen o příznakově katolické (např. mariánské či eucharistické) motivy.¹⁵ Celkově jsme však našli těchto textových úprav v *Kancionálu českém* spíše málo, jeho editor po nich zřejmě sahal jen ve výjimečných případech. K dosažení svého záměru totiž převážně volil jiné strategie. Nutnosti zasahovat do hymnografického textu z věroučných důvodů se pořadatel *Kancionálu českého* vyhnul především tím, že písně, které prezentovaly učení, jež bylo možné z hlediska katolické věrouky označit jako heretické, do své antologie jednoduše nezařadil. Jinými slovy řečeno: z bohaté české nekatolické hymnografické tradice Šteyer pro svůj zpěvník vybíral téměř výhradně takové písňové texty, které žádné z katolického hlediska kontroverzní teologické názory neobsahovaly. Sestavovatel *Kancionálu českého* tedy v maximální možné míře, jakou mu (auto)cenzura katolicity dovolila, respektoval ustálený, kanonizovaný tvar přejímaných písňových textů nekatolického původu.

Domníváme se tedy, že M. V. Šteyer vybíral pro svůj zpěvník nekatolické písňové texty především na základě tří kritérií: starobylosti (tj. předbělohorského původu), všeobecné obliby (tj. velké frekvence v soudobém hymnografickém provozu) a nezávadnosti (z hlediska katolické věrouky). Zvláště druhé a třetí z uvedených kritérií se však dostávalo u řady písní do rozporu. Repertoár *Kancionálu českého* dosvědčuje, že v takovém případě Šteyer někdy upřednostnil kritérium obliby, a to za cenu nejrůznějších textových úprav a promyšlených editorských strategií. V asi nejzřetelnější podobě tak pravděpodobně učinil při svém otištění žalmových parafrází českého bratra Jiříka Strejce, kterým dokonce v rámci svého písňového svodu vyčlenil zvláštní oddíl. Na zařazení bratrských žalmů do katolického *Kancionálu českého* bylo již opakovaně upozorňováno (JIREČEK: 37; VAŠICA: 304 – 305), analýza Šteyerovy editorské strategie však doposud provedena nebyla. Její naléhavost je dána mj. faktem, že Šteyerův zpěvník je

¹⁴ Nepřímo na tuto možnost poukázala kritická analýza bratrských písňových textů z hlediska jejich odchylek od katolické věrouky, kterou provedl jezuita Václav Šturm ve svém spisu *Rozsouzení a bedlivé uvážení velikého bratrského kancionálu* (1588). Šturm, který se v bratrských písních snažil identifikovat (nahlíženo z pohledu katolické teologie) věroučné bludy, neodsuzuje v převážné většině celé písňové texty, ale nachází v nich pouze určitá „závadná místa“, většinou v rozsahu jedné či dvou strof. Bylo tedy nejjednodušším způsobem tato „závadná místa“ vypustit či opravit.

¹⁵ Analýza strategií textových obměn, s jejichž pomocí české duchovní písňové texty nekatolického původu získaly v *Kancionálu českém* nadkonfesijní, příp. příznakově katolický charakter, by si zasloužila samostatnou pozornost.

zřejmě vůbec první český tištěný kancionál katolické provenience, do něhož byly Strejcovy žalmové parafráze začleněny.

Strejcovi *Žalмовé aneb Zpěvové sv. Davida* se v období raného novověku (především díky estetické kvalitě své slovesné i hudební složky) staly asi nejpopulárnějšími českými žalmovými parafrázemi vůbec. Díky značnému počtu vydání¹⁶ musel být tento Strejcův 150dílný cyklus žalmových parafrází v českém prostředí 17. století všeobecně známým. Domníváme se, že to byl právě „tlak obliby“¹⁷, který se stal – a to i přes nepochybně známý „heretický“ původ daných písní – výrazným, ne-li přímo rozhodujícím důvodem i pro jejich zařazení do katolicky profilovaného *Kancionálu českého*. M. V. Šteyer tedy zřejmě byl v tomto případě „donucen“ respektovat dobovou velkou oblibu Strejcových duchovních skladeb, o níž podává výmluvné svědectví Šteyerův vrstevník a řádový spolubratr Jan Tanner v životopise Albrechta Chanovského (TANNER: 92). Tuto hypotézu lze nepřímo podpořit i dalšími dvěma skutečnostmi: jednak jsme (spíše náhodně) našli několik Strejcových žalmů i v pobělohorských katolických hymnografických souborech předšteyerovského období (srov. pozn. č. 17), jednak Šteyer ostatní české žalmové parafráze téměř zcela opomíjí – z přebohaté produkce žalmových parafrází jiných nekatolických autorů¹⁸ do svého zpěvníku začlenil jen skutečně nemnohé do oddílu obecných písní (pomineme-li otištění Pelčického žalmových parafrází v oddílu písní na nešpor).

Strejcovi *Žalmové aneb Zpěvové sv. Davida* se však ve Šteyerově zpěvníku neobjevili v kompletní podobě jakožto cyklus 150 duchovních písní, jenž by byl jako zvláštní samostatný oddíl (včetně vlastního titulního listu, rejstříku písní apod.) pouze přičleněn k danému kancionálu, jak se to stalo územ u české neka-

¹⁶ *Knihopis* eviduje jen do doby prvního vydání Šteyerova zpěvníku, tj. pro období let 1587 – 1683, celkem 18 různých samostatných vydání *Žalmů* Jiříka Strejce (viz *Knihopis* č. 17528 – 17544), kompletní soubor Strejcových žalmových parafrází však byl otištěn také v rámci velkých bratrských písňových svodů počínaje r. 1615, a dokonce i v rámci luteránského *Kancionálu* z r. 1620.

¹⁷ Srov. též předmluvu velkého luteránského písňového svodu z r. 1620, kde se píše, že Strejcovi žalmové „hned od svého nejprvnějšího vydání v jazyku našem do církví našich [tj. luteránských] uvedeni jsou a posavad se jich užívá“. Velkou popularitu Strejcových žalmů dokládá také několikerý opis (viz tzv. žaltář chrudimský, miletínský, rakovnický a patrně i dačický a pražský) jejich čtyřhlasé úpravy vydané Danielem Karolidem z Karlsperka v r. 1618, neboť všechny tyto rukopisné kopie vznikly buď hned v roce 1618, nebo krátce po tomto datu (BOHADLO: 88). O oblibě Strejcových žalmových parafrází by mohla svědčit i ta skutečnost, že jsme je ojedinele a v anonymizované podobě našli i v pobělohorském katolickém rukopisném zpěvníku a v menších písňových tiscích: v rukopisném zpěvníku s názvem *Kancionál český srovnávající se s naučením víry všeobecné katolické křesťanské* Jana Klabíka ze 70. let 17. století se nám podařilo identifikovat celkem 11 žalmů Jiříka Strejce, z nichž sedm nalezneme i ve Šteyerově zpěvníku; Strejcovu parafrázi 91. žalmu otiskl kromě Šteyera ve svém *Outočišti českého království* (1674) také J. I. H. Dlouhoveský, Strejcův žalm 38 nalezneme mimo *Kancionál český* rovněž v kramářském písňovém tisku z r. 1652 (*Knihopis* č. 13 713).

¹⁸ *Knihopis* eviduje pro období do r. 1683 čtrnáct dalších parafrází a překladů žaltáře (srov. *Knihopis* č. 17524 – 17526, 17550 – 17561), další přebásnění jednotlivých žalmů byla zařazována také do zpěvníků.

tolické hymnografie první poloviny 17. století (srov. pozn. č. 16). I když i Šteyer vyčleňuje Strejcovy žalmové parafráze v rámci svého kancionálu do zvláštního oddílu, činí tak odlišným způsobem, než byla dosavadní praxe. Nevytváří dvojjmenný soubor zpěvníku duchovních písní a žaltáře, ale vkládá svůj oddíl „domnit“ kancionálu, mezi oddíly písní obecných a pohřebních, a to navíc v pouhém výběru 41 Strejcových žalmů.¹⁹

Pouze v tomto jediném případě považoval editor *Kancionálu českého* také za nutné daný písňový oddíl své hymnografické antologie blíže charakterizovat, a tak mu předeslal (v protikladu k tradičně lakonickým pojmenováním ostatních písňových oddílů *Kancionálu českého*) poměrně dlouhý a popisný název *Písně na některé žalmy neb raději některá dobrá naučení a pobožná vzdychání z žalmů vybraná a v písně uvedená*. Jako by se český jezuita zdráhal dané písňové texty označit jako žalmy, jako by cítil povinnost explicitně vysvětlit, jak mají být skladby tohoto oddílu chápány, jako by cítil povinnost podat jejich jedinou možnou správnou interpretaci, a tím zároveň vůbec samotnou existenci tohoto písňového oddílu – který se ostatně ve srovnání s jinými českými protireformačními zpěvníky jeví jako ojedinelý – ospravedlnit. Domníváme se, že tyto Šteyerovy rozpaky byly zapříčiněny především věroučnými důvody. Čeští bratři Strejcovy žalmové parafráze chápali jako biblický text, a tedy zpívání Strejcových žalmových parafrází interpretovali v duchu protestantské věrouky jako jeden ze způsobů recepce biblického textu.²⁰ Katolická církev však na tridentském koncilu zařadila do *Indexu librorum prohibitorum* mj. zákaz soukromého čtení bible v národním jazyce. Ten byl sice v polovině 18. století zrušen a nebyl v českých zemích nikdy striktně dodržován (srov. vydání *Svatováclavské bible*), nicméně katolická církev až do II. vatikánského koncilu laikům nedoporučovala soukromou četbu *Písma sv.* z obavy před jeho možným nepřesným či chybným výkladem (HOMEROVÁ: 9 – 10). Především z tohoto důvodu tedy zřejmě Šteyer považoval za nutné zdůraznit, že ke Strejcovým duchovním skladbám má jejich recipient raději než jako k žalmům přistupovat jako k písňovým textům zprostředkujícím náboženský prožitek, resp. přinášejícím „dobrá naučení“. Domníváme se, že tato skutečnost snad v nejzřetelnější míře ukazuje, jak velký byl tlak oblíby těchto žalmových parafrází, že se je český jezuita rozhodl začlenit do svého zpěvníku i přes dané věroučné komplikace.

Strejcovo jméno se v úvodu daného písňového oddílu ani u jeho jednotlivých písní pochopitelně nikde neuvádí, jeho duchovní skladby jsou v *Kancionálu českém* prezentovány jako díla anonymní. Šteyer ostatně nerespektoval ani jejich autorskou textovou verzi – plná polovina Strejcových textů byla totiž přejata do *Kancionálu českého* v různé zkrácené podobě. Z jednotlivých písní bylo vypuš-

¹⁹ K této skupině je přiřazena ještě jedna parafráze 150. žalmu od neznámého autora; tři další Strejcovy žalmové parafráze jsme objevili v oddílu písní obecných.

²⁰ Srov. předmluvu k bratrskému kancionálu z r. 1615: „[...] připojili sme (však obzvláště) i svaté žalmy, kterých církev Boží všech časův velice sobě vážila jakožto pravého Písma a nástroje zvláštního k oslavování Boha a obzvláště v nynějším věku, když Bůh obnovení církve svaté v národech mnohých světa způsobiti a podle toho i sv. Písem užívání netoliko svobodným kázáním, čítáním, ale i svatých těch žalmů prozpěvováním rozhojnití ráčil [...]“.

těno jak několik málo strof, tak také rozsáhlé, více jak desetislokové pasáže, a to především z jejich závěrečné části. Domníváme se, že drtivá většina těchto abreviací nebyla motivována snahou o významový posun příslušné písně,²¹ resp. o vypuštění pasáže, jež by byla problematická z věroučného hlediska. Jako hlavní důvod daných úprav se spíše jeví prostá snaha o zkrácení rozsáhlejších textů (obecně byly do *Kancionálu českého* vybrány spíše ty z kratších žalmů Jiříka Strejce)²² a k drobným strofickým výpustkám jako by došlo jen nedopatřením, nechtěným opomenutím. Domníváme se však, že toto odmítnutí Strejcových autorských verzí a volba existujících textových variantů, resp. jejich vytvoření bylo záměrné – Šteyer nerespektuje kanonizovaný tvar žalmové parafráze jakožto biblického textu, upřednostněním jejich zkrácených variant k nim naopak přistupuje jako k „obyčejné“ duchovní písni. Takový způsob otištění Strejcových žalmů je výrazným novem v jejich tištěné distribuci a naznačuje, že český jezuita zvolil specifický editorský přístup k této oblíbené části nekatolického hymnografického repertoáru. Ten by bylo možné hodnotit jako Šteyerův pokus včlenit (výběrově) Strejcovu žalmovou tvorbu do českého katolického hymnografického kánonu druhé poloviny 17. století tím, že jsou tyto skladby prezentovány ne jako biblický text kanonizovaného tvaru, ale jako „pouhé“ písně s duchovní tematikou, a to v textových verzích svědčících o jejich tradování mezi svými recipienty.

Analýza repertoáru *Kancionálu českého* M. V. Šteyera z hlediska jeho konfesičního původu potvrdila, že snaha o eliminaci nekatolické knižní produkce, která se stala jednou ze stěžejních tendencí literárního provozu v českých zemích pobělohorské doby, rozhodně neznamenal snahu o úplnou eliminaci skladeb nekatolického původu. Český jezuita totiž neváhal celou třetinu svého katolicky profilovaného svodu českých duchovních písní vytvořit z nekatolických písní. Základními Šteyerovými kritérii výběru nekatolické hymnografie pro jeho zpěvník byl předbělohorský původ písně („starobylost“), její frekvence v hymnografickém provozu (obliba) a úplná, či alespoň téměř úplná nezávadnost jejího textu z hlediska katolické věrouky, která byla v případě potřeby doladěna pomocí (převážně drobných) textových úprav, v maximální možné míře respektujících původní znění dané skladby. Domníváme se, že k výběru písňových textů, u nichž byly nutné tyto zásahy, příp. nové editorské strategie, byl Šteyer „donucen“ tlakem obliby, což lze asi nejzřetelněji pozorovat u jeho zařazení žalmových parafrází

²¹ Výjimkou by snad mohla být pouze Strejceva parafráze 65. žalmu. Ta je v *Kancionálu českém* otištěna v podobě zkrácené o úvodních šest strof. Tím je z daného textu vypuštěn úvodní motiv mocného Boha, chváleného pro dary, jež lidem uděluje, a z celé písně je tedy otištěna pouze její druhá část, která pomocí přírodních líčení konkretizuje Boží dary člověku, a sice jeho dar zemské úrody. V tomto případě tedy abreviace přispěla k významovému zúžení daného textu – posunula do jeho těžiště přírodní motiviku.

²² Lze konstatovat, že při abreviaci Strejcových duchovních skladeb bylo využito jejich kompozičního způsobu. Dané písně jsou totiž vystavěny na principu víceméně volného přiřazování jednoslokových, resp. několikaslokových celků, jakýchsi relativně samostatných motivických jader, které tento způsob zkrácení, tj. vypuštění určitého celku, umožňují víceméně mechanicky.

českého bratra Jiříka Strejce, jež se v českých zemích 17. století těšily enormní oblibě.²³ Šteyerův postup při vytváření jeho písňového svodu by tedy bylo možné charakterizovat jako citlivý kompromis mezi vnímavým respektováním dobového hymnografického horizontu očekávání a snahou o jeho formování v intencích rekatolizačních tendencí. Snad bychom tedy mohli v tomto Šteyerově přístupu k nekatolickým písňovým textům spatřovat určitou paralelu k jednomu z rekatolizačních přístupů k české předbělohorské literární produkci – jednou z praktikovaných technik totiž vedle úplného fyzického ničení či zabavování nekatolických textů bylo vymazávání jejich „závadných“ pasáží.²⁴

Za nejvýraznější Šteyerův katolizační počín ovšem považujeme vlastní provedení selekce z českého nekatolického hymnografického dědictví, resp. z jeho předbělohorské části. Tvůrce *Kancionálu českého* si byl nekatolického původu duchovních skladeb, jež do svého písňového svodu zařadil, dobře vědom. Svědčí o tom ona závěrečná část jeho předmluvy v prvním vydání tohoto zpěvníku, v níž razantně odmítá nekatolický výklad jím shromážděných písní. Právě toto prohlášení a také teze o pravověrném starobylém skládání duchovních písní v českém prostředí byly těmi nejvýraznějšími prostředky, jimiž český jezuita teoreticky zaštitil právo na existenci předbělohorských skladeb nekatolického původu i v rekatolizujícím se českém prostředí. Ve svém důsledku se tak sestavovatel *Kancionálu českého* podílel na znovupotvrzení jejich místa i v českém kancionálovém kánonu rekatolizujících se Čech 17. století. Díky opakovaným vydáváním jeho zpěvníku v průběhu následujícího století i díky jeho dlouhé životnosti, již lze sledovat až na samotný práh 20. století, pak M. V. Šteyer zároveň výrazně přispěl k dalšímu upevnění této jejich pozice. Nejvýraznější katolizace českých nekatolických duchovních skladeb předšteyerovské doby, tj. jejich zařazení do českého kancionálového kánonu střední doby profilované katolicky, byla tedy v *Kancionálu českém* učiněna jejich začleněním do zpěvníku, jenž byl jako celek definován katolicky.

Analýza repertoáru českých katolických zpěvníků první poloviny 17. století by ukázala, v jaké míře Šteyer v tomto aspektu navazoval na své předchůdce a nakolik byl tento jeho počín v kontextu české katolicky profilované hymnografie inovací, související mj. se změnou náboženské situace v Čechách pobělohorské doby. Nesporně inovující je pak jeho pokus o nový český kancionálový výkladový kánon jeho nekatolické části.

²³ Podobný případ představuje Šteyerovo otištění bratrské písně *Ježíš dobrý sám jediný*. Sto let před vydáním *Kancionálu českého* jezuita Václav Šturm odsoudil tuto píseň pro její závěrečnou sloku, jež podle něj vyjadřuje bludnou nauku o tom, že člověk může být očištěn od prvotního hříchu jen skrze vlastní víru (ŠTURM 1588: 83 – 86). M. V. Šteyer ji do svého katolicky profilovaného zpěvníku českých duchovních písní o století později i přesto zařazuje, daná skladba je v něm však pochopitelně otištěna bez inkriminované strofy. Rozhodující zde zřejmě byla především setrvalá obliba dané písně v českém prostředí.

²⁴ Zdůrazňujeme však, že toto konstatování má charakter pouhé hypotézy. Rekatolizační přístupy k nekatolické literární produkci v českých zemích byly totiž – pokud je nám známo – doposud zkoumány jen minimálně, a to především na základě písemných pramenů až z první poloviny 18. století (DUCREUX 1994).

PRAMENY:

- Český dekadord. Jiřík Šípař, Praha 1642, 1669. (Knihopis č.1853)
- DEVOTY, Matyáš: *Kancionál*. 1676 (rkp. zpěvník, okresní muzeum v Chrudimi, přír. č. 23 974)
- HLOHOVSKÝ, Jiřík: *Písně katolické*. Olomouc 1622. (Knihopis č. 3064)
- HOLAN, Karel Václav: *Capella regia musicalis. Kaple královská zpěvní*. Praha 1693. (Knihopis č.1458)
- Kancionál aneb Zpěvové církve evanjelitské*. Daniel Karel z Karlšperka, Praha 1620.
- Kancionál, tj. Sebrání zpěvův pobožných*. Pavel Sessius, Praha 1631. (Knihopis č. 3714)
- KLABÍK, Jan: *Kancionál český srovnávající se s naučením víry všeobecné katolické*. 167? (rkp. zpěvník, MZM, sign. A 6812)
- Písně duchovní evanjelitské*. Kralice 1615. (Knihopis č. 12871)
- Písně roční aneb Kancionálek*, Ludmila Šípařová, Praha 1652. (Knihopis č. 13309a)
- ROZENPLUT, Jan: *Kancionál aneb Sebrání zpěvův pobožných*. Olomouc 1601. (Knihopis č. 14911)
- STREJC ZÁBŘEŽSKÝ, Jiří. *Žalmové aneb Zpěvové sv. Davida*. Kralice 1587. (Knihopis č. 17528; srov. též č. 17529 – 17544)
- ŠTEYER, Matěj Václav: *Kancionál český*. Praha 1683, 1687. (Knihopis č. 15935, 15936; srov. též č. 15937 – 15940)
- ŠTURM, Václav. *Rozsouzení a bedlivé uvážení velikého kancionálu*. Praha 1588. (Knihopis č. 16007)
- ŠTURM, Václav. *Odpověď slušná a důvodná na velmi hánlivou a rouhavou obranu kancionálu bratrského*. Litomyšl 1590. (Knihopis č. 16005)
- TANNER, Jan: *Muž apoštolský*, ed. Josef Vašica (Praha, Ladislav Kuncíř 1932)

LITERATURA:

- BOHADLO, Stanislav
1988 „Goudimelovy homofonní žalmy s českými texty Jiřího Strejce v tzv. Devotyho kancionálu“.
In Daněk, Petr (ed.) *Nové poznatky o dějinách starší české a slovenské hudby I*. (Česká hudební společnost, Společnost pro starou hudbu: Praha), s. 84 – 92.
- DAŇKOVÁ, Mirjam
1949 „Příběh Strejcovy žaltáře“.
Theologia evangelica 2, č. 1, s. 85 – 91.
- DUCREUX, Marie-Elizabeth
1994 „Kniha a kacířství, způsob četby a knižní politika v Čechách 18. století“.
Česká literatura doby baroka, Literární archiv 27, (PNP: Praha), s. 61 – 87.
- 2001 „Novost“ hymnologického umění Adama Michny z Otradovic stručně naznačena“.
Hudební věda 38, č. 1 – 2, s. 48 – 57.
- HOMEROVÁ, Klára
1997 – 1998 „Tisková cenzura v Čechách 1621 – 1660“.
Sborník Národního muzea v Praze, řada C – literární historie, sv. XLII – XLIII, č. 1 – 4.
- HRABÁK, Josef (ed.)
1959 *Dějiny české literatury I*. (Nakladatelství ČSAV: Praha)
- JAKUBEC, Jan
1929 *Dějiny literatury české*. (J. Laichter: Praha)
- JIREČEK, Josef
1878 *Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého až do XVIII. století*. (Královská česká společnost nauk: Praha)
- KNIHOPIS

- 1939 – 1967 *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. Tobolka, Zdeněk – Horák, František (eds.) (Nakladatelství ČSAV: Praha)
- KOPECKÝ, Milan
1974 „Dva vývojové články staročeské hymnografie“. In *SPFFBU*, D 21, Brno, s. 49 – 61.
- MALURA, Jan
1999 „Slaviček rájský Jana Josefa Božana a česká duchovní píseň vrcholného baroka“. In Malura, Jan – Kosek, Pavel (eds.) *J. J. B. Slaviček rájský*, (Host – Ostravská univerzita: Brno – Ostrava), s. 5 – 43.
- MGG
1997 – 1998 Blume, Friedrich – Fischer, Ludwig (eds.) *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*. 21 Bd. (Bärenreiter Editio Supraphon: Kassel)
- PETRBOK, Václav
2000 „Šteyer Matěj Václav“. In Menclová, Věra a kol. *Slovník českých spisovatelů*, (Libri: Praha), s. 642.
- PRABL, Franz Karl
2002 „Das österreichische katholische Kirchenlied im 17. Jh.: Gesangbücher – Funktion – Repertoire“. In Kačic, Ladislav (ed.) *Cantus Catholici a duchovní píseň 17. století v střední Evropě*, (Slavistický kabinet SAV: Bratislava), s. 83 – 92.
- RUŠČIN, Peter
2002 „Estetické a hudobnoštýlové špecifiká spevníka Cantus Catholici“. In Kačic, Ladislav (ed.) *Cantus Catholici a duchovní píseň 17. století v střední Evropě*, (Slavistický kabinet SAV: Bratislava), s. 11 – 22.
- SČHK
1997 *Slovník české hudební kultury*. Fukač, Jiří – Vysloužil, Jiří (eds.), (Academia: Praha)
- ŠKARKA, Antonín
1986 „Kapitoly z české hymnologie“. In Lehár, Jan (ed.) *A. Š. Půl tisíciletí českého písemnictví*. (Odeon: Praha), s. 190 – 302.
- VAŠICA, Josef
2001 „Několik poznámek k baroknímu písemnictví“. In Pavera, Libor (ed.) *J. V. Eseje a studie ze starší české literatury*, (Občanské sdružení Verbum a nakladatelství Tilia: Opava – Šenov u Ostravy), s. 297 – 305.

ZUM LITERARISCHEN LEBEN IN BÖHMISCHEN LÄNDERN DER 2. HÄLFTE DES 17. JHS. – KATOLISIERUNGSSTRATEGIEN DER NICHT-KATOLISCHEN HYMNOGRAPHIE IN „KANCIONÁL ČESKÝ“

In dieser Studie werden die Strategien analysiert, mit Hilfe welcher M. V. Šteyer nicht-katholische geistliche Lieder in seinem Gesangsbuch *Kancionál český* katholisiert hat. Diese Lieder, die ein Drittel von seinem Gesangsbuch formen, wählte Šteyer nach drei Kriterien aus: Frequenz in der Hymnografie seiner Zeit, ob sie vor dem Jahre 1620 geschrieben wurden, ob ihr Inhalt der katholischen Lehre entsprach; einige Texte wurden auch zum Teil geändert um sie zu „katholisieren“. Die These von der alten, rechtgläubigen, tschechischen Hymnographie ermöglichte es, die Lieder, deren Texte aus der Zeit vor 1620 stammten, zu katholisieren. Der *Kancionál český* hat so den Vorschlag formuliert, wie die tschechische nichtkatholische Hymnographie in den tschechischen gegenreformatorischen Kanon eingegliedert werden konnten.

